Skogsholken – inte bara för skogen

Att sätta upp fågelholkar är ett trevligt och tacksamt sätt att hjälpa fåglarna med bostäder som de så gärna flyttar in i. Här presenteras en holk som har flera fördelar jämfört med de flesta andra. Snickra den gärna.

Sven-Olof Björkman

En lätttillverkad fågelholk med tre fördelar

Holken har en traditionell form men skiljer sig i tre avseenden: hålets placering, framsidan och fästet. Modellen har vuxit fram under lång tid och syftet har varit att konstruera en holk som är funktionell för både fåglar och människor. Särskild vikt har lagts på fästet med tanke på skogsbrukets krav. När träden skall avverkas, får inga metallföremål förekomma i trädet eller i virket som skall vidareförädlas. Den lösa framsidan gör rensningen enklare och ger möjlighet till kontroller, även under häckningen. Benämningen ”skogsholken” har använts här för att underlätta beskrivningen.

Beskrivning och tillverkning

Holken tillverkas av standardbräder av gran. Tjockleken är 22 mm och bredden från 95 till 220 mm. För fästet tillkommer en impregnerad ”trallbräda” på 20x95 mm. Varje holkstorlek förutsätter tre bräder av olika bredd med 25 mm:s skillnad. De behöver bara kapas, aldrig klyvas. Modellen är lämplig för arter från mesar till stare. Den lösa framsidan är inte prövad på större holkar.

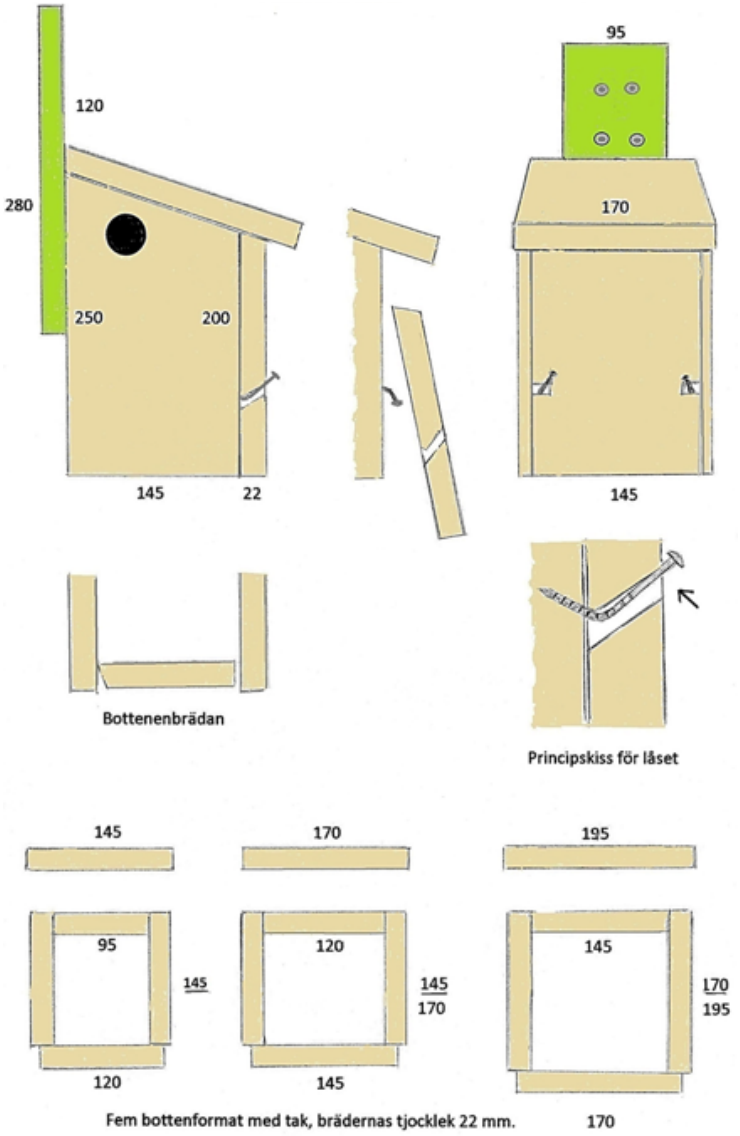
Ingångshålet, i alla format, placeras högt på ena gaveln där holken är djupast. Det innebär att hela holken blir utnyttjad och kan göras lägre. Växla gärna sida. Om man föredrar hålet på framsidan blir holken 3–4 cm högre om djupet från hål till botten skall behållas. Fördelen med kompakta holkar är särskilt uppenbar, när flera holkar skall bäras ut i skogen.

Framsidan är kanske den intressantare delen. Brädan sitter inte mellan utan framför gavlarna. Det ger flera fördelar: Brädan kan aldrig kärva och hela framsidan kan öppnas med ett smart lås. Holken är mycket lätt att rensa och den kan öppnas även under häckningstiden, exempelvis för kontroll eller observationer.

Låset består av två rostfria kamspikar, en i var gavel, längd 60 eller 75 mm. Kamspikar har fördelen att vara runda och räfflade. Två sneda skåror i frambrädans kanter utgör andra delen av låset och skyddar spikarna. Låsen bör sitta lägst på 1/3 av framsidans höjd. Börja med skårorna och såga först två parallella sågskär för vardera skåran. Bredden skall vara 10 mm och djupet 10–15 mm. Slå därefter 1/3 av spiklängden, snett uppåt i gavlarna och böj dem uppåt i rundad vinkel, de är då vridbara inåt-utåt. Rostfria kamspikar är av hårt och sprött stål och bör därför böjas försiktigt.

Baksida och *botten* sågas samtidigt. Om bottenbrädans ändytor lämnas fria mot framsida och baksida, får holken en viss ventilation och bottnen torkar lättare (se ritning). Alla holkar brukar bli fuktiga nedtill. Kanske är det en fördel att underdelen då hänger fritt.

Fästet är speciellt för skogsholken och av impregnerad bräda 20x95 mm. Hela bredden utnyttjas och är avsedd för flera spikar av medellängd. Brädans längd mäter 120 mm ovanför taket och ner till ungefär baksidans halva höjd. Holkens nedre del skall alltid hänga fri från stammen. Det är viktigt att fästet sitter stadigt mot holken. Spika först fyra spikar, 75 mm, från insidan av ”bakbrädan”. Böj spetsarna i vinkel på fästets baksida. Här kan skruvar ha en fördel. Därefter spikas gavlarna mot bakbrädan.

Skogsholken. Konstruktionsritning med mått i millimeter.

Spikar eller *skruvar*. Båda har fördelar och kan användas både vid tillverkning och att fästa holkarna på trädstammar i naturmiljöer. Tekniken att sätta upp holkarna beskrivs särskilt.

Att sätta upp holkar i skogen: teori och praktik

De flesta av oss sätter förmodligen upp holkar i trädgården, på samma sätt som vi matar fåglarna vid fågelbord eller fröautomater. Holkar i skogen är praktisk naturvård som bedrivs av skogsägare själva, eller fågelvänner i allmänhet. Många aktiva ornitologer ägnar sig åt forskning eller ringmärkning av fågelungar i holkarna.

Vanliga holkar har ett smalt fäste med två kraftiga spikar i trädstammen: en över och en under holken. När stammen växer och ökar i grovlek pressas fästet utåt. Spikarna kan då krypa genom fästet och blir till sist kvar i stammen. Ett tidigt tecken härpå ser man om stammen sväller vid fästets ändytor och spikhuvudet har sjunkit in i brädan. Det finns dock andra metoder utan spikar, men de har också nackdelar, särskilt om många holkar skall sättas upp.

För skogsholken används spikar som en enkel metod. Spikarna får gärna vara flera men inte för långa. Fästet är brett och spikarna sitter ovanför holken. Små brickor hindrar spikarna att sjunka in i brädan. En huvudregel är att spikarna inte når djupare i veden än max 20 mm under bark. När stammen växer i diameter pressas fästet utåt och drar spikarna med sig. Brickorna utgör då en säkerhet.

Vi väljer gärna medelgrova träd för holkarna. Stammen brukar ha en diameter på 20–35 cm i brösthöjd och barkens tjocklek för tall, gran och björk kan anges till 8–30 mm. Det är flera faktorer som påverkar barkens tjocklek, bl.a. jordmån och var i Sverige man befinner sig, från norr till söder. Trots variationen räcker oftast ett par spiklängder som är mellan 40 och 60 mm, och antalet kan vara från tre till fem spikar. Korta spikar kompenseras med det större antalet.

Efter många år är barken några millimeter tjockare men spikarna sitter kvar i veden även om holken har murknat. Men fästet lossnar vid avverkning och spikarna följer med. Brickorna är här en säkerhet.

Skruvar, nytt alternativ för holkar i skogen

Studierna är utförda i skånska parker med äldre lövträd av diverse arter, kanske inte som den svenska skogen från norr till söder. Alla holkarna hade ett långt och smalt fäste med två skruvar i stället för spikar. Men observationen har ändå gett ett enkelt men viktigt svar.

Trots att skruvar har ett betydligt starkare grepp än spikar ser man inga tecken på att skruvarna sitter för hårt i stammen. Inte heller har de dragits in i fästet, vilket man kunde ha förväntat sig.

Förklaringen är mycket enkel: Skruven sitter huvudsakligen i barken, möjligen med den smala spetsen i de yttre årsringarna. En annan förklaring är att skruvarna inte kan påverkas av stamvedens tillväxt. Barken växer betydligt långsammare än veden och saknar betydelse. Man väljer således skruvlängd efter trädslag och bark. De bör inte nå djupare i veden under bark än kanske 7 mm. Skruvar har dock en annan och viktig fördel: De fäster bättre i barken än spikar.

Vanliga träskruvar för utomhusbruk har ett smalt huvud som lätt sjunker in i brädan. Detta är inte här önskvärt och hindras med brickor. Exempel på träskruvar för fästet: 3,5x45–60 mm.

En kort sammanfattning: Spikar är alltid användbara och ett enkelt alternativ på tunn bark. Skruvar har fördelar på tjockare bark. Var gränsen går, är värt att prövas.

Fäste med spikar
Längd spik: 50 mm och brickor: 10 mm. Holken frigörs lätt och spikarna följer med. Tjockleken på ekens bark: 15 mm.

Fäste med skruvar
Längd träskruv: 45 mm och brickor: 10 mm. Barkens tjocklek: 10 mm.

Låset på framsida
Längd rostfri kamspik: 60 eller 75 mm. Spiken islagen snett uppåt och böjd i vinkel. Vridbar inåt-utåt.

Holkar i trädgården

Naturligtvis är en skogsholk lämplig även i trädgårdar. På en trädstam eller husvägg räcker 2–3 spikar eller skruvar av medellängd. Brickor är inte alltid nödvändiga. Hålet på gaveln eller framsidan är en smaksak. Den löstagbara framsidan är nödvändig om man vill rensa holken.

Fördelar med skogsholken

Den lösa framsidan fungerar även på höga holkar. Framsidan kan delas till en fast och en lös del.

Många har reagerat på hålets placering i gavelhörnet, men för fåglarna är det inget problem.

Enkelt skydd mot hackspett

Galvaniserat hålband 1x13 mm kan klippas i önskade längder. Det är enklare än att klippa och borra i plåt.

Det är vanligt att alla holkar i skogen blir bebodda. Förklaringen är bristen lämpliga naturliga bohål i trädstammar och högstubbar som är så viktiga för våra mesar. Skall många holkar sättas upp, är fästet på skogsholken särskilt lämpligt och mindre beroende av stammens form eller av grenar.

Sven-Olof Björkman
so.bjorkman@outlook.com